

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 29

Yıl/Year: 2013

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)

**İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University**
Prof. Dr. Murteza BEDİR (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER

**Yazı İşleri Sorumlusu /
Legal Representative**
Prof. Dr. Hidayet AYDAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Son Okuma / Redaction

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Arş. Gör. Mustafa ÖZGAĞÇ

Kapak ve İç Tasarım / Graphical Design

Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.),
Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAĞIL (Doç.Dr.), Ramazan
ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK
(Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd.Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof.
Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.),
Fahmettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdettin BAŞÇI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz
BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKDAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof.
Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç.
Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof.Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.),
İsmail ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof.Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet
DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.),
Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUŞOY (Prof.Dr.),
Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMECEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM
(Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKIR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKIR (Doç.
Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sitki GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY
(Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.),
Ömer Faruk HARMAN (Prof.Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof.
Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç.Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa
KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA
(Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof.
Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah
KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof.
Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç.
Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhittin MACIT (Doç.Dr.), Yurdagül MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet YAŞAR
OCAK (Prof.Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL
(Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin
ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi
PALABYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof.Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.),
Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERINSU (Prof.Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof.
Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım
TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULUCU (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜRER (Prof.Dr.), Mustafa USTA
(Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof.Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.),
Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YASA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi
YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ
(Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÜR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz,
çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuilal>

GÜNÜMÜZDEKİ HÂFIZLIK İLE ASR-I SAÂDETTEKİ HÂFIZLIĞIN KARŞILAŞTIRILMASI

Bahattin DARTMA*

Öz:

Kur'ân, Yüce Allah'ın insanlara göndermiş olduğu en son mesajdır. Nüzulünden itibaren tizlikle yazılmış ve ezberlenmiştir. Bu şekilde en ufak bir değişikliğe maruz kalmadan aslı hüviyeti ile korunmuştur.

Ancak Kur'ân'ın, ashâp dönemindeki ezberlenme amacıyla günümüzdeki ezberlenme amacı arasında çok belirgin farkların olduğu görülmektedir. O dönemde Kur'ân, anlaşılıp uygulanmak için hıfzedilirken, günümüzde sadece hıfzedilmekle kalmaktadır. Salt ezberle yetinildiğinde Kur'ân'ın yaşanan hayatla kayda değer bir ilgisi kalmamaktadır.

O halde gerçek anlamda Kur'ân hâfızı olmak için, ashâp döneminde olduğu gibi Kur'ân'ı ezberledikten sonra onu anlamak ve pratik hayata yansıtmak gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Ashâp, hâfiz, hâfizlik, Kur'ân, anlamak, uygulamak, pratik hayat.

***

Abstract:

A Comparison of The Memorisation of The Qur'an at Present Time and in The Period of Prophet Muhammad

The Qur'an is the most recent message sent to people by the almighty God. The Qur'an has been meticulously written and memorised by rote by the muslim hodjas from its coming. In this way it has not been exposed to slight change and the original form of it has been protected.

* Prof. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, bahagani@gmail.com.

It is seen that there are significant differences between the aim memorising the Qur'an during the period of prophet Muhammed and today's aim of memorising. While the Qur'an was memorised to understand and apply its principles in the period of Muhammed, the current aim is to memorise by rote only. Since it is memorised by rote, it does not seem to have a relation with the current and actual daily life.

In that case, to become real reciter of the Qur'an, as happened in the period of Prophet, it is necessary to understand and apply the verses of the Qur'an after memorising it.

Key words: Ashap, reciter, hâfiz, hâfiz, understand, Qur'an, apply, practical life.

***

Giriş:

Tüm insanlığı en doğru yola iletmek için gönderilmiş² son ilâhî mesaj olan Kur'ân, tartışmasız İslâm dininin en temel kaynağıdır. Bu münasebetle olmalı ki, İslâmî disiplinlerin hemen her dalında araştırma yapanlar ilk önce Kur'ân'a başvurumaktadırlar. Başka bir ifadeyle Kur'ân, bütün dinî konuların merkezinde yer almış ve hala bu hususiyetini sürdürmektedir ve bundan sonra da sürdürecektir. Çünkü Kur'ân'ın verdiği bilgilerin kesin olma özelliği bulunmaktadır.

Öte yandan Kur'ân'a sadece ilmî referans olarak mürâcaat edilmemiş, aynı zamanda onun kırâatına ve ezberlenmesine (hüfzedilmesine) de bir hayli önem atfedilmiştir. Bu cümleden olarak asr-ı saâdetten bu güne kadar pek çok kişi –ki bunların sayısı çok fazladır- Kur'ân'ı baştan sona ezberlemiştir. Ancak hâfızlığın, asr-ı saâdetteki yapılış gaye ve işlevi ile günümüzdeki yapılış gaye ve işlevi arasında çok büyük farklılıklar bulunmaktadır.

İşte bu küçük çaplı etüdümüzde, söz konusu farklılıkları kısaca ortaya koymaya çalışacağız. Dolayısı ile ülkemizde bu alanda yapılan yanlış bir uygulamaya dikkat çekmiş, başka bir ifadeyle önemli bir problemi gündeme getirmiş olacağız. Ancak asıl konuya geçmeden önce hâfızlığın ne anlama geldiğini kısaca açıklamak istiyoruz.

² İsrâ' (17), 9. Konuya ilişkin başka âyetler için meselâ bkz., Bakara (2), 97, 185; En'âm (6), 157; İsrâ' (17), 82; Lokmân (31), 3; Zümer (39), 23; Şûrâ (42), 52; Câsiye (45), 11, 20; Necm (53), 23.

“Hâfız”, “korumak, ezberlemek” manasındaki “hıfz” kökünden türemiş bir sıfat olup terim olarak *Kur’ân’ın tamamını ezbere okuyana* denmektedir.³

I. Asr-ı Saâdette Hâfızlık

Resûlullah (sav) kendisine nâzil olan âyet ve sûreleri, vahiy kâtiplerine titizlikle yazdırmış ve ashâbına tebliğ etmiştir. Ashâp da bu vahiyleri hem yazmış ve hem de ezberlemiştir (satır ve sadır).⁴ Bu uygulamanın, nâzil olan âyet ve sûrelerin zâyi⁵ olmaması ve değiştirilmemesi bakımından büyük bir önemi hâiz olduğu şüphesizdir. İşte bu nedendir ki Kur’ân, en ufak bir değişikliğe uğramadan aslî hüviyetini koruyarak günümüze kadar gelmiştir.

Ancak ashâbın, hâfızlık anlayış ve amacı, günümüzdeki hâfızlık anlayış ve amacından çok farklı olmuştur. Ashâp Kur’ân’ı, anlamak ve onunla amel etmek maksadıyla okumuş ve ezberlemiştir. Günümüzde ise Kur’ân, –aşağıda da anlatılacağı gibi- sadece ezberlenmekle kalmakta, asıl matlup olan anlaşılmasına ve uygulanmasına ise gereken önem verilmemektedir.

Bu itibarla olmalı ki Ebû Ömer Kur’ân hâfızını şöyle tarif etmiştir:

“Kur’ân hâfızı, Kur’ân’ın hükümlerini, helâlini ve harâmını bilen ve onun içindekilerle amel edendir.”⁵

Görüldüğü gibi burada “Kur’ân’ı anlamak ve uygulamak”, hâfızın tanımında -olmazsa olmaz- iki temel unsur olarak yer almıştır.

Abdullah b. ‘Amr da Kur’ân hâfızında şu niteliklerin bulunmasının şart olduğunu bildirmiştir:

³ ez-Zebîdî, es-Seyyid Murtaza Muhammed b. Muhammed el-Huseynî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, (Tahkik, Abdülkerîm İbrahim el-Azbâvî), el-Kuveyt, 1403/1983, XX, 218 (H-F-Z mad.); Bozkurt, Nebi, “Hâfız”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, XV, 74.

⁴ Bu konulara dair geniş bilgi için bkz., ez-Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilu’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, (Tahkik, Fevâz Ahmed Zemerlî), 1. baskı, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrut, 1995/1415, I, 197-204.

⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li ‘Ahkâmi’l-Kur’ân*, Dâru İhyâ’i’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, I, 26.

“(Kur’ân hâfızının), Kur’ân’ın hükümlerini (ahkâmını) öğrenmesi, Allah’ın murâdını ve üzerine farz olanı anlaması, okuduğundan yararlanması, okuduğuyla amel etmesi gerekmektedir. (Onun), Kur’ân’ın farzlarını ve hükümlerini ezberden okuyup da okuduğunu anlamaması ne kötü bir şeydir...”⁶

“Hâfız”ın bu tanımını ve sahip olması gereken özellikleri destekleyen hadisler de vardır. Meselâ bir hadîsinde Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Her kim Kur’ân’ı okur, onu ezberler, helâlini helâl ve harâmını harâm kılar, Allah bu Kur’ân sebebiyle onu cennete sokar.”⁷

İşte bu hadiste gerçek anlamda hâfız olmanın üç şartına yer verilmiştir: Kur’ân’ı ezberlemek, anlamak ve tatbik etmek.

Her şeyden önce bizzat Kur’ân, kendisinin anlaşılması ve uygulanması gerektiğini pek çok âyetinde sarâhaten ifade etmiştir:

“Sana bu mübarek Kitâb’ı indirdik ki, âyetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar.”⁸

“İşte bu (Kur’ân) mübârek bir Kitâb’tır. Onu biz indirdik. Ona uyun ve (Allah’tan) korkun ki size rahmet edilsin!”⁹

“Biz Kur’ân’dan mü’minlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz...”¹⁰

Görüldüğü gibi âyetlerde kısaca Kur’ân’ın indiriliş amacının, üzerinde düşünülmesi ve ondan öğüt alınması olduğuna önemle vurgu yapılmıştır. Âyetlerde ayrıca Kur’ân’ın, ihtiva ettiği emir, yasak ve diğer esaslar insan ve toplum hayatına tam anlamıyla yansıtılırsa ancak o zaman şifa ve rahmet olacağı, başka bir ifade ile problemleri çözeceği anlatılmıştır.

⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, I, 21.

⁷ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevrate, *Sünenu’t-Tirmizî*, İstanbul, 1981, Fezâ’ilu’l-Kur’ân, 13.

⁸ Sâd (38), 29.

⁹ En’âm (6), 155.

¹⁰ İsrâ’ (17), 82. Konuya ilişkin başka âyetler için meselâ bkz., Nahl (16), 44; Kamer (54), 17.

Kur'ân'ın anlaşılması gerektiği hususu hadislerde de üzerinde önemle durulan bir meseledir. Konuyla ilgili olarak Resûlullah (sav) Ebû Zerr'e hitâben şöyle demiştir: "Oturup Allah'ın kitâbından bir âyeti anlaman, senin için yüz rekat (nâfile) namaz kılmandan daha hayırlıdır."¹¹ Yine Resûlullah (sav), "gözlerinize ibadetten payını/nasibini veriniz" buyurdu. (Ashâp), "gözlerin nasibi nedir, Yâ Resûlellah?" dediği zaman o, "Mushafa bakmak, onu derinlemesine tetkik etmek (âyetleri üzerinde düşünmek) ve inceliklerinden ibret/ders almaktır" cevabını verdi.¹² Bu açıdan şu hadis de oldukça manidardır: "Allah'ın evlerinden (herhangi) bir evde, Allah'ın Kitâbı'nı okuyan, aralarında mutâla'a eden kavme sekînet iner; onları, rahmet bürür, melekler kuşatır ve bu kimseleri Allah kendi katındakiler arasında zikreder."¹³

Resûlullah'ın şu beyanları da Kur'ân'ı hayata geçirmenin ehemmiyetini ortaya koymaktadırlar:

"Kur'ân'ı öğreniniz, onu okuyunuz, Kur'ân'ı öğrenen, onu okuyan ve gereğini yapan kişinin misâli (hâli), misk ile doldurulmuş bir dağarcığın (tulugun) misâline (hâline) benzer ki, kokusu her tarafa yayılır. Kur'ân'ı öğrenip de Kur'ân içinde olduğu halde uyuyup gaflete dalan kişinin misâli ise, misk üzerine (içinde misk varken) ağzı sıkıca bağlanmış dağarcığın misâli gibidir."¹⁴

"Kur'ân'ı okuyan ve hükümleriyle amel edenin anne ve babasına kıyâmet günü parlaklığı dünyadaki güneşin parlaklığından daha fazla olan bir taç giydirilir. O halde Kur'ân'ı bizzat uygulayan hakkında ne düşünürsünüz? (Onun alacağı sevabı siz takdir edin/ne giyeceğini siz düşünüp tahmin edin)."¹⁵

¹¹ İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü İbni Mâce*, İstanbul, 1992, Mukaddime, 16.

¹² Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Tashih, Abdullâh Mahmûd Muhammed Ömer, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001/1421, XX, 66.

¹³ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, İstanbul, 1981, Salât, 349; et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (Tahkik, Târik b. 'Ivezullah b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî), Daru'l-Haremeyn, Kahire, 1995 m./1415 h., IV, 126 (hadîs no., 3780).

¹⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 16; Tirmizî, *Fezâ'ilu'l-Kur'ân*, 2.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul, 1982, III, 440; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14.

Hiz. Âişe'nin, Resûlullah'ın ahlakını soranlara, "siz Kur'ân okumuyor musunuz? Onun ahlakı Kur'ân idi"¹⁶ şeklindeki anlamlı cevabı, Hiz. Peygaber'in Kur'ân'ı hayatına yansıttığını göstermektedir.

İşte yukarıda zikredilen hadislerde geçen niteliklere sahip olan hâfızlara şu müjdelere verilmiştir:

Onlar;

1. Allah'ın dostu ve seçkin kullarıdır:

"Allah'ın insanlardan dostları vardır". Allah'ın dostları kimlerdir Yâ Rasûlellah denildi? Resûlullah şöyle buyurdu: "Onlar, Kur'ân ehli olup Allah'ın yakın ve seçkin kullarıdır."¹⁷

2. Ümmetin en şereflieleridir:

"Ümmetimin en şereflieleri Kur'ân'ı ezberleyenlerdir (Hameletu'l-Kur'ân'dır)".¹⁸

3. Meleklerle birlikte dirler:

"Kur'ân'(ı anlayıp uygulama konuların)da mâhir olan kişi, seçkin ve kıymetli olan sefere melekleri ile beraberdir".¹⁹

4. Gıpta edilmeye değerler:

"Ancak iki kişi gıpta edilmeye değerdir: Birisi, Allah'ın kendisine Kur'ân ihсан edip de gece-gündüz onu okuyarak uygulamaya çalışsan; diğeri de Allah'ın verdiği malı gece-gündüz fakirlere infak eden kimsedir."²⁰

¹⁶ Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, İstanbul, 1981, Salâtü'l-Müsâfirîn, 139.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, III, 127; İbn Mâce, Mukaddime, 16; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl b. Behrâm, *Sümenu'd-Dârimî*, İstanbul, 1981, Fezâ'ilu'l-Kur'ân, Fezâ'ilu'l-Kur'ân, 1.

¹⁸ et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemu'l-Kebîr*, (Tahkik, Hamdî Abdu'l-Mecîd es-Selefi), Neşr., Mektebetü İbn Teymiye, el-Kâhire, XII, 125 (hadis no., 12612):

¹⁹ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 244.

5. Hürmete layıktırlar:

“Yaşlı bir müslümana, (Kur’ân’ın esaslarını uygulamada) aşırı gitmeyen ve tamamen uzak da olmayan Kur’ân hâfızına ve âdil sultana saygı göstermek, Allah’a gösterilen saygıdan kaynaklanır”.²¹

6. Azaptan kurtulurlar:

“Şüphesiz ki Allah, Kur’an’ı hıfzeden/ezberleyen bir kalbe azap etmez.”²²

7. Nihâyet cennete girer ve şefâat hakkına sahip olurlar:

“Kim Kur’ân’ı okur, ezberler, helâlini helâl ve haramını haram kılsa Allah o kişiyi, bu Kur’ân sebebiyle cennete sokar ve ailesinden cehenneme girecekleri kesinleşen on kişiye de şefaathı yapar”.²³

İşte hâfızların bu vb. hadislerde geçen hak ve imtiyazlara sahip olmaları, Kur’ân’ı anlayıp uygulamaya bağlıdır. Kur’ân’ı sadece ezberlemekle bu tür ikbal ve kazanımları elde etmek mümkün değildir.

Ashâp da yukarıda konuyla ilgili âyetlerle Resûlullah’ın hadislerini ve uygulamalarını dikkate almış olmalı ki, Kur’ân’ı hep anlamak, onun emir ve yasaklarını (hükümlerini) tatbik etmek amacıyla ele almışlardır. Meselâ Abdullah b. Mes’ûd bu dönemdeki uygulamayı şöyle nakletmektedir: “Bizden birisi on âyet öğrenince, o âyetlerin manasını öğrenip onlarla amel etmeden diğer âyetlere geçmezdi.”²⁴ Ebû Abdirrahmân es-Sülemî de aynı tesibitleri şu şekilde aktarmaktadır: “Biz Resûlullah’tan Kur’ân’dan on âyet öğrenince, onun içeriği-

²⁰ Müslim, Salâtu’l-Müsâfirîn, 266, 267.

²¹ Ebû Dâvud, Edeb, 20.

²² Dârimî, Fezâilu’l-Kur’ân, 1.

²³ Tirmizî, Fezâilu’l-Kur’ân, 13; İbn Mâce, Fezâilu’l-Kur’ân, 16. Kur’ân’ın şefaathı olacağına dair ayrıca bkz., Ahmed b. Hanbel, V, 249; Müslim, Salâtu’l-Müsâfirîn, 252.

²⁴ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, (Tahkik, Mahmûd Muhammed Şâkir), Neşr. Mektebetü İbn Teymiye, 2. baskı, el-Kahire, I, 80; el-Hâkim en-Nisâbüri, Ebû Abdillâh, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, Dâru’l-Marife, Beyrut, I, 557.

ni, (yani) helâlini-harâmını, emrini-nehyini öğrenmeden başka bir on âyete geçmezdik.”²⁵ Süleymân Dârânî ise kendi uygulamasını şöyle anlatıyor: “Ben bir âyet okurum, dört-beş gece onu düşünürüm, onu iyice anlamadan başka bir âyete geçmem.”²⁶ Bunun en tipik misâlini İbn Ömer’in şu rivâyetinde görmekteyiz: “Ömer b. el-Hattâb (ra), Bakara Sûresini on iki senede öğrenmiş, öğrendikten sonra da bir deve kurban etmiştir.”²⁷ İmâm Mâlik’in rivâyetine göre de “Abdullah b. Ömer, Bakara Sûresini öğrenmek için üzerinde (tam) sekiz sene durmuştur.”²⁸ Bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki Hz. Ömer ve oğlu Abdullah söz konusu sûreyi uzun bir zaman zarfında okumuşlar, anlamışlar ve pratik hayatlarına yansıtmuşlardır. Yoksa bu kadar uzun bir zaman içinde onu sadece yü-zünden okumak veya ezberlemekle yetinmemişlerdir.

Bütün bu anlatılanlardan, asr-ı saâdetde ve sahâbe döneminde Kur’ân’ın, “anlaşıp uygulanmak” için okunduğu ve ezberlendiği sarâhaten anlaşılmaktadır.

II. Günümüzde Hâfızlık

Yukarıda (giriş kısmının sonunda) da çok kısa olarak değinildiği gibi bugün ülkemizdeki anlayış ve uygulama şekliyle “Kur’ân’ı Fâtîha sûresinden Nâs sûresine kadar ezberleyen” hâfız olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde binlerce ifade edilebilecek sayıda kişi, baştan sona Kur’ân’ı ezberlemiştir. Halen bazı resmî veya gayr-i resmî kurumlarda hâfızlık çalışmaları bu minval üzere devam etmektedir. Ancak, hâfızlığın bu şekildeki anlayış ve kabulü ile asr-ı saâdetteki tanımı ve nitelikleri arasında çok büyük farklılıkların olduğu açıkça ortadadır. Günümüzde Kur’ân’ı, sadece ezberlemekle yetinenlere hâfız denirken, ashâp döneminde onu ezberleyen, anlayan ve uygulayana ancak hâfız denmiştir. Ne acı bir gerçektir ki, toplumumuzdaki hâfızların kâhîr ekseriyeti Kur’ân’ı anlama

²⁵ Beyhekî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Şu’abu’l-İmân*, (Tahkik, Ebû Hecîr Muhammed es-Sa’îd b. Besyûnî Zeğlûl), 1. baskı, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1990/1410, II, 331; Kurtubî, *el-Câmi*, I, 39.

²⁶ Çazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ’u Ullûmi’d-Dîn*, Mektebetü Mısır/Dâru Mısır li’-Tıbbâ’a, I, 277.

²⁷ Beyhekî, *Şu’abu’l-İmân*, II, 331; Kurtubî, *el-Câmi*, I, 40.

²⁸ İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, (Tahkik, Dr. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf, Mahmûd Muhammed Halîl), 1. baskı, Beyrût, 1992/1412, Kur’ân, 11.

ve uygulamadan yoksundurlar; dolayısı ile bunlara asr-ı saâdetteki bilinen anlamıyla hâfız demek pek mümkün görünmemektedir. Onların, asr-ı saâdette bilindiği ve kabul edildiği şekliyle hâfızlık payesini almaları için “Kur’ân’ı anlama ve uygulama” gibi zorlu aşamaları katetmeleri gerekmektedir. Haliyle asr-ı saâdetteki hâfızların elde ettikleri hak ve imtiyazlarla günümüz hâfızlarının sahip oldukları ikbal ve imkânlar arasında da çok bâriz farkların olduğu görülmektedir. Bu cümleden olarak toplumumuzdaki hâfızların sahip oldukları hak ve imtiyazları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Resmî veya gayr-ı resmî kurumlarda görev almak. Ülkemizde bu tür birimlerde görev verilirken hâfızlara öncelik tanınmaktadır.²⁹

2. Resmî veya gayr-ı resmî tören veya programlarda -ezbere- Kur’ân okumak (aşır). Bu tür etkinliklere genellikle sesi güzel olan hâfızlara Kur’ân (aşır) okutmakla başlanmaktadır. Mübarek gün ve gecelerde yapılan programlarda ise hafızlar tarafından daha fazla aşır okunmaktadır.

3. Toplumun itibarını ve beğenisini kazanmak. Başka bir ifadeyle toplumda saygın bir yere sahip olmak. Halkımızın muhâfazakar kesimi hâfızlara diğer insanlardan daha fazla değer vermektedirler.

4. Günahlardan sakınmak. Hâfızların önemli bir kısmı, -Kur’ân’ı baştan sona ezberlemiş olmalarının şuûru içinde hareket edip- bazen kendi vicdanlarının sesini dinleyerek ve bazen de toplumun göstereceği tepkiden çekinerek günah işlemekten kaçınmaktadırlar.

5. Yeri geldikçe çeşitli konulara dair delil getirebilmek. Başka bir ifadeyle ele alınan veya bahis konusu olan meseleler hakkında -varsa- Kur’ân’dan ilgili âyet ya da âyetleri okuyabilmek. Ancak üzümlük ifade etmek gerekir ki bu uygulama, toplumumuzdaki hâfızların -sayısına göre- yok denecek kadar az

---

²⁹ Burada şunu da hatırlatmak gerekir ki, yapılan bir araştırmaya göre ülkemizde hâfızlık belgesi alanların önemli bir kısmının dinî hizmetlerde görev almak istemediği ortaya çıkmıştır. (Bkz., Çimen, Abdullah Emin, *Hâfızlık Tarihi ve Türkiye’de Hâfızlık Kurumunun İşlevselliği*, İstanbul, 2010, s. 75.) İşte bu olumsuz durum da işin bir başka ciddi problemini teşkil etmektedir.

bir kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Zaten bu makalenin yazılmasına vesile olan asıl sebep de bu talihsiz durumdur.

Türkiye’de hâfızlık yapan kişilerin sadece, yukarıdaki maddelerde belirtilen dünyevî ikbal ve ayrıcalıklara sahip olmak için hâfızlık yaptıklarını söylemek istemiyoruz. Biz burada ülkemizde bu alanda yapılan uygulamaların ve mevcut durumun bir panoramasını ortaya koymaya çalıştık. Ancak şu kadarını belirtelim ki, yukarıdaki maddelerde zikredilen hususların uhrevîlik yönü olmakla birlikte kişisel ve dünyevîlik yönlerinin de bulunduğu ve hatta bu son (yani şahsî ve maddî) kısmın biraz daha ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür. O halde Allah’ın kelimasını sadece ezberleme işleminin, Kur’ân’ın istediği köklü değişim ve dönüşümü gerçekleştiremediği için onu bir bakıma âtil ve işlevsiz hale getirdiği söylenebilir. Çünkü üzerinde düşünülüp anlaşılmadan ve de hayata yansıtılmadan salt ezberle Kur’ân, icrâ etmesi gereken ferdî ve ictimâî hayatı İlâhî İrâdeye göre şekillendirme ve tanzîm etme temel fonksiyonunu yerine getirememektedir. Yani bir anlamda bu şekildeki hâfızlıkla Kur’ân, hayattan koparılmış ve tecrîd edilmiş olmaktadır.³⁰

Kur’ân’ı hıfzetmenin, asr-ı saâdetteki amacıyla sonraki dönemlerdeki amacı arasındaki farkı Abdullah b. Mes’ûd şöyle ifade eder:

“Bize, Kur’ân’ın lafızlarını ezberlemek zor, onunla amel etmek kolay gelirdi. Bizden sonrakilere Kur’ân’ı ezberlemek kolay, onunla amel etmek zor gelecek.”³¹ “Kur’ân, hükmüyle amel edilmek için nâzil olmuş iken onlar, yalnız okumasını amel olarak kabul etmişlerdir. Bazı kimseler, Fâtiha’dan başlayarak hiç yanılmamak şartıyla Kur’ân’ı sonuna kadar okudukları halde hükmüyle amel etmemektedirler.”³²

³⁰ Bkz., Furkân (25), 30.

³¹ Kurtubî, *el-Câmi*, I, 40.

³² Gazâli, *İhyâ’*, I, 275.

el-Hasanu'l-Basrî'nin mukâyesesi ise şöyledir:

“Önceleri insanlar Kur’ân’ı Allah’ın bir emri-fermanı bilir öyle davranırdı. Gece gündüz onun üzerinde titizlik gösterir, onu gözetir, göz önünde bulundurur, ona göre amel ederdi. Şimdi siz onun harflerine, hareketlerine çok dikkat ediyorsunuz, ama ilâhî emirlere, içinde neler bulunduğuna hiç dikkat etmiyorsunuz. Hatta onları anlamıyorsunuz bile.”³³

Günümüzde insanların Kur’ân’a karşı -tasvîbi mümkün olmayan bu yanlış- tutumunu Ebû Ümâme el-Bâhilî şu sözleriyle ortaya koymaktadır:

“Kur’ân’ı okuyunuz! (Duvar vb. yerlerde) asılı olan Mushaflar sizi aldatmasın...”³⁴

Ne hazindir ki bu gün bazı Müslüman ailelerde bu yanlış uygulamayı görmek mümkündür.

Asr-ı saâdetten sonra Müslümanların içine düştükleri bu kısır süreç, Batılıların bile gözünden kaçmamıştır. Meselâ Mister Marmadok Bikithol bu konudaki tespitlerini şöyle dile getirmektedir:

“Son zamanlarda Müslümanlar manalardan ziyade elfâza (lafızlara) ehemmiyet vermeye başladılar. Halbuki Kur’ân-ı Kerîm, şeyhülislamın fetvalarını, müctehidlerin ictihâdâtını (ictihatlarını) körü körüne taklit etmeyi istemez...”³⁵

Çalışmamızı sonlandırırken şunu da belirtelim ki yukarıda, günümüz hafızlarının sayısının binlerce olduğunu kaydetmiştik. Şimdi bu hafızların durumu, asr-ı saadetteki hafızların durumuyla mukayese edilirse sayılarının ne kadar olacağını tahmin etmek herhalde kolay olacaktır.

³³ Kandehevî, Muhammed Zekeriyâ’, *Fezâ’il-i ‘Amâl*, (Terceme, Yusuf Karaca), İstanbul, 1997, s. 383.

³⁴ Dârimî, *Fezâ’ilu’l-Kur’ân*, 1; Ğazâlî, *İhyâ’*, I, 273.

³⁵ Eşref Edip, *Kur’ân (Garb Mütefekkirlerine Göre)*, 2. baskı (tab’), İstanbul, 1958/1378, s. 45.

Sonuç:

Yüce Allah'ın insanlara göndermiş olduğu en son ilâhî kitap şüphesiz ki Kur'ân'dır. Bu nedenle olmalı ki Kur'ân, nâzil olmaya başladığı andan itibaren özenle yazılmış ve ezberlenmiştir (satır ve sadır). Bu şekilde aslı hüviyetini koruması sağlanmıştır.

Asr-ı saâdette ve ashâp döneminde, günümüzde olduğu gibi Kur'ân'ı sadece ezberlemekle yetinenlere Kur'ân hâfızı denmemektedir. Onlara göre Kur'ân hâfızı, onu ezberledikten sonra anlayan ve yaşayan anlamına gelmektedir. Kur'ân'ı sadece ezberlemek, hâfız olmanın ilk ve en kolay safhasıdır, ondan sonra aşılması gereken "anlama ve yaşama" safhaları gelmektedir.

Bu itibarla günümüzdeki hâfızlık uygulaması bir bakıma Kur'ân'ın, aktivitesini ve işlevselliğini kaybetmesine sebep olmakta, böylece onun hayatla bağlantısını kesmektedir. Çünkü anlaşılıp gereği yapılmadığı takdirde Kur'ân'dan hakkıyla yararlanmak mümkün değildir. O halde bugünkü şekliyle hâfızlığın önemli bir faydasının olduğunu söylemek çok zor görünmektedir.

Netice itibarıyla yine de müsâmahakar davranıp Kur'ân-ı Kerîm'i, sadece ezberlemekle yetinenlerin bu sa'yini meşkûr olarak değerlendirirken, onu anlayıp üzerinde düşünenleri ve de hayata geçirmeye çalışanları tebrik ve takdir etmek lazımdır.

Kaynaklar:

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul, 1982.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Tashih, Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001/1421.

Beyhekî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Şu'abu'l-Îmân*, (Tahkik, Ebû Hêcir Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zeğlûl), 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990/1410.

Bozkurt, Nebi, "*Hâfız*", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997.

Çimen, Abdullah Emin, *Hâfızlık Tarihi ve Türkiye'de Hâfızlık Kurumunun İşlevselliği*, İstanbul, 2010.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl b. Behrâm, *Sünenu'd-Dârimî*, İstanbul, 1981.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as, *Sünenu Ebî Dâvûd*, İstanbul, 1981.

Eşref Edip, Kur'ân (Garb Mütefekkirlerine Göre), 2. baskı (tab'), İstanbul, 1958/1378.

Ğazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, Mektebetü Mısır/Dâru Mısır li't-Tıbbâ'a.

el-Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Marife, Beyrut, I, 557.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenu İbni Mâce*, İstanbul, 1981.

İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, (Tahkik, Dr. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Mahmûd Muhammed Halîl), 1. baskı, Beyrût, 1992/1412.

Kandehlevî, Muhammed Zekeriyâ', *Fezâ'il-i 'Amâl*, (Terceme, Yusuf Kacara), İstanbul, 1997.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li 'Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru İhyâ'î't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut.

Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, İstanbul, 1981, Salâtü'l-Müsâfirîn, 244.

et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (Tahkik, Târik b. 'Ivezullâh b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî), Daru'l-Haremeyn, Kahire, 1995/1415.

-----, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemu'l-Kebîr*, (Tahkik, Hamdî Abdu'l-Mecîd es-Selefî), Neşr., Mektebetü İbn Teymiye, el-Kâhire.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (Tahkik, Mahmûd Muhammed Şâkir), Neşr. Mektebetü İbn Teymiye, 2. baskı, el-Kahire.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevrâte, *Sünenu't-Tirmizî*, İstanbul, 1981.

ez-Zebîdî, es-Seyyid Murtaza Muhammed b. Muhammed el-Huseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Tahkik, Abdulkerîm İbrahim el-Azbâvî), el-Kuveyt, 1403/1983.

ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Tahkik, Fevvâz Ahmed Zemerlî), 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1995/1415.

